

השישי של שימבורסקה

על קובץ השירים *נקודתיים* מאת ויסלבה שימבורסקה בתרגומו
העברי של רפי וייכרט

צריך להודות, להלל ולשבח את הוריו של רפי וייכרט שלימדוהו שפה ותרבות פולנית, שבזכות המעשה הלא מקובל הזה ("עברי דבר עברית!") התעשר המדף של קוראי העברית בתרגומים של מיטב השירה הפולנית. זהו הקובץ ה-11 מהספרות הפולנית שרפי וייכרט קירב אלינו - ביניהם חמישה קובצי שירה וקובץ מסות של כלת פרס נובל לספרות לשנת 1996 - ויסלבה שימבורסקה. מסירותו זאת של וייכרט לספרות הפולנית העכשווית, לא הפריעה לו ליצור בעצמו שירה משובכת נפש בעברית (עד כה - שמונה קבצים), ולערוך ולהוציא לאור קרוב ל-150 קבצים של שירה ומסות במקור ובתרגום.

נכחתי ב-10.12.2009 בערב ההשקה של הקובץ השישי של ויסלבה שימבורסקה, שרפי וייכרט תרגם, הלא הוא הקובץ *נקודתיים*¹, זה היה אירוע קצר ומפעים לב, ומעורר אופטימיות באשר להווה ולעתיד של השירה. הוא התרחש ב"הספרייה", החנות של רשת "צומת ספרים" שבדיזנגוף סנטר בתל-אביב, ובניגוד לשגרה הישראלית, הוא החל בדיוק בזמן! החנות הענקית הייתה מלאה מפה לפה בשוחרי שירה (לרובם לא היו כיסאות לשבת!), באוהבי שימבורסקה ורפי וייכרט, והוא נמשך בדיוק שלושת רבעי השעה. כל מי שהופיע באותו המעמד, אמר את דברו, או קרא את השיר שיועד לו, ללא דיבורים מיותרים (אולי קצת התלטפות הדדית - שכנראה אי אפשר בלעדיה...). בקהל, ואני בתוכם, נותר טעם של עוד, שרק הקריאה בספר עצמו עשויה להשביעו.

ובאשר לקובץ השירים - הרושם שנשאר אצלי הוא שכאילו מדובר במבחר, במיטב, ולא בקובץ קצר שתורגם בשלימות מהמקור. השירים יפים מאוד וחכמים מאוד, וברובם שולטת האירוניה על מצבו של האדם. השיר האירוני המובהק ביותר בקובץ הוא "נחמה", המספר כיצד דרווין הגדול, שהראה במחקריו המונומנטליים כיצד מינים רבים של בעלי חיים נכחדו מן העולם, ומינים אחרים, כשירים יותר, הצליחו לשרוד במקומם - ובכן, אותו דרווין עצמו אהב לקרוא רק ספרים שסופם טוב. ספר שסופו עצוב - מצא את דרכו אל האש. שימבורסקה מזמנת לדרוויין בשיר זה עולם ספרותי על פי ציפיותיו:

... האוהבים שוב ביחד, שבטים השלימו,
הספקות פתורים, הנאמנות תוגמלה,
רכוש הושב לבעליו, האוצרות נתגלו,
השכנים מתחרטים על קשי עורפם,

¹ *נקודתיים* מאת ויסלבה שימבורסקה, מפולנית - רפי וייכרט, קשב לשירה, 2009, 46 עמ'

השם הטוב הושב, התאוותנות מבושלת,

רווקות זקנות נישאות לכמרים נכבדים, עמ' 18-19

ואל נשכח שפולין היא ארץ קתולית, לפי כלליה - הנישואין אסורים על כלי הקודש...

שיר אירוני מפעים לב אחר הוא "תקרית", בו מתואר מרדף של לביאה אחרי אנטיילופה, וזו האחרונה, לולא מעידה ברגע הלא נכון, הייתה אולי שורדת. אבל לא - היא נטרפת! מי אשם? לכך מגיב הטבע בשתיקה, אך בהמשך "מפרטת" המשוררת מי איננו אשם במה שקרה: לא השמיים (על שני מוכניהם!), לא האמה, לא הזמן, לא האנטילופה, לא הלביאה, לא שורש ההבנה, שעליו מעדה האנטילופה, וגם לא האדם "התמים" הצופה במשקפת ב"תקרית". אבל כל הגורמים הללו מתורגמים ללטינית, וברור, לי לפחות, שהמשוררת לועגת לפומפוזיות המדעית לנוכח חידות הטבע.

שניים מהשירים בקובץ מעוצבים כריאיונות: "הפרופסור הזקן" ו"ריאיון עם אטרופוס" - בשניהם שולטת נימה אירונית. הרי טעימה מהראשון:

שאלתי אותו [את הפרופסור הזקן] על בריאותו והרגשתו.

אוסרים עליי קפה, וודקה, סיגריות,

סחיבת זיכרונות קשים וחפצים כבדים.

עליי להעמיד פנים שלא שמעתי את זה

- השיב.

שאלתי על הגינה ועל הספסל שבגינה.

בערב, כשמזג האוויר נוח, אני בוחן את השמיים.

איני חדל להשתאות

כמה נקודות השקפה יש בהם

- השיב. (עמ' 22)

המראיינת שואלת, כאילו לתומה, על הגינה ועל הספסל (אצל הקורא העברי האלגוריה כאן מעוררת אסוציאציה ל"פרד"ס" המפורסם אליו חדרו ארבעה חכמים), ותשובתו של הפרופסור גולשת, בלי משים, אל השמיים במובן התיאולוגי, שמיים שיש בהם אינספור נקודות השקפה.

השיר השני המעוצב כריאיון הוא "ריאיון עם אטרופוס". אטרופוס הלא היא המוירה השלישית במיתולוגיה היוונית, הגוזרת את פתיל החיים. המראיינת היא המשוררת עצמה, והשיר כולו גולש מנימת האירוניה אל הנימה הסרקסטית, החושפת את האמת, שהאדם מתקשה, ואף מסרב, לתפוס את מות עצמו, עד כדי רצון עקר למרוד בגורל המבהיל הזה שגזר עליו הטבע. בלקסיקונים הפסיכולוגיים יש ערך מיוחד ל"מוות" וערך מיוחד ל"מוות שלי", ושירים מהמין הזה, ששימבורסקה חשפה בפנינו, יכולים להבהיר מדוע.

שואלת המראיינת:

ואם מישהו חזק יותר היה מנסה

להיפטר ממך ולהוציא אותך לגמלאות?

לא הבנתי. דברי ברור יותר. עמ' 33

הטבע "איננו מבין" את ההזיות חסרות השחר של האדם, המייחלות שהאל יבלע את המוות לנצח!

ובאותו עניין עוסקת המשוררת בשיר "פסל יווני", הבנוי כקונסיט (שיר דימוי) - היא מתארת את תהליך הבליה שגורמים לפסל העתיק הטבע ובני האדם. אבל להבדיל מבני האדם, נשאר בו משהו שמרמז על העבר המפואר:

פסלי שיש, לעומת זאת, גוועים בלבן
ולא תמיד עד תום.

.....

גם לזמן מגיע כאן אזכור חיובי,

שכן חדל ממלאכתו

והשאיר משהו לאחר-כך. (עמ' 43-44)

מסתבר שהדיבור הישיר מועדף על-ידי המשוררת - ליד הדיאלוגים שהזכרתי קודם, יש גם מונולוג - "מונולוג של כלב בסבך ההיסטוריה" - שוב "התחבולה הפיוטית" היא קונסיטיטית - הכלב איננו אלא משל לתמורות המבהילות של ההיסטוריה, כאשר מי שהועדף כל ימיו על-ידי אדוניו - מקבל כשכר כדורי אקדח מידי של הארון החדש.

שיר קונסיטיטי אחר הוא "אדיבותם של העיוורים" - המשורר, קורא את שיריו בפני קהל של עיוורים שאינם יכולים לדמות לעצמם את כל המראות והצבעים שבשיריו, אך הם מקשיבים באדיבות 1 -

אחד מהם אפילו ניגש

עם ספר פתוח הפוך

ומבקש חתימה שאינו יכול לראות. (עמ' 26)

יש כאן מוטיב, שהיטיב לתארו משוררנו נתן אלטרמן, על אי יכולתה של המלכה השירית לגעת בלב הדברים, כי "אל לב הזמר נשברה העט".

אהבתי מאוד את קולאז' האימאז'ים המופיע בשיר "תאונה". בכביש קרתה תאונה, עוד לא ברור מה קרה באותה השעה -

אחרצהריימית, יומחמישית, ספטמברית.

מישהו מסנן איטריות.

מישהו גורף עלים בגינה.

ילדים מצווחים רצים מסביב לשולחן.

החתול, באדיבותו הרבה, מניח למישהו ללטפו. (עמ' 10)

אקנח בשיר "הסח הדעת":

אתמול ביקום התנהגתי לא יפה.

חייתי יממה שלימה בלי לשאול דבר,

בלי להתפעל ממהו.

ביצעתי פעולות שגרתיות

כאילו רק להן נדרשתי.
נשימה, נשיפה, צעד אחר צעד, התחייבויות,
אבל בלי לחשוב מעבר
ליציאה מן הבית וחזרה אליו.

.....
הייתי כמו מסמר שלא היטיב להינעץ בקיר
או (כאן חסר לי דימוי).

(עמ' 41)

אני מודה לשימבורסקה ולמתרגם המסור שלה גם על הנימה ההומוריסטית הזאת.

ויסלבה שימבורסקה